

LLETRES

Quaderns literaris: Realismes i heterodòxies

Josep Maria Ripoll

En recollir l'últim premi Josep Pla, el fins ara poeta i professor de dret Héctor Bofill va fer un al·legat contra aquells que escriuen històries ambientades a Ikea. Bofill es referia, és clar, a tot un corrent de narrativa costumista, però l'al·lusió concreta a *Animals tristos* de Jordi Puntí semblava prou clara: en aquest recull de narracions de finals del 2002, Puntí retrata vides grises, parelles en crisi i, així mateix, personatges que es passen hores a Ikea per decorar casa seva. En una hipotètica confrontació entre diferents tipus de narrativa, Bofill representaria, doncs, l'aposta per la imaginació, i Puntí per la quotidianitat, ni que sigui per criticar-la. No cal dir que totes dues opcions són lícites, i que el problema, suposant que hi sigui, no és tant de tendències com del talent individual dels seus representants; però és cert que l'anomenat "costumisme urbà" passa per unes hores més aviat baixes, mentre que la creació de mons interiors rics, enllà de la grisor ambiental, cada dia compta amb més representants en aquesta mena de país que en diem "casa nostra". És significativa al respecte l'evolució de Quim Monzó, que, després d'una prehistòria més o menys "underground", va convertir-se en emblema, malgrat ell mateix, d'aquest "costumisme urbà" per decantar-se després, cada vegada més, per un humor negre torbador digne de Saki, Topor, Slawomir Mrozek o Roald Dahl, entre d'altres. La mateixa editorial que el va llençar a la fama, Quaderns Crema –amb el lúcid i refinat Jaume Vallcorba al capdavant-, està descobrint una extensa nòmina de nous valors que van decantant de mica en mica la narrativa catalana actual pels camins de l'heterodòxia més exquisida: Julià de Jòdar, Maurici Pla, Martí Rosselló, Pasqual Farràs o l'inquietant Pere Guixà –atenció al recull de contes *L'embolic del món*- opten per la radicalitat formal i la mirada creativa, que no es limita a reproduir sinó que crea complexos mons interiors. Fins i tot aquells narradors de la mateixa editorial més centrats en les ruralies –com ara Francesc Serés, autor de la sorprenent *Una llengua de plom*- tenen ben poc a veure amb l'ortodòxia realista. Des d'Edicions 62 primer, i Edicions de La Magrana en aquests moments, una altra narradora important, Imma Monsó, es demostra radicalment personal fins i tot quan deixa de banda els elements fantàstics –com a l'excel·lent *Tot un caràcter*. I també Toni Sala, quan no explica les experiències de l'institut –i que consti que les explica bé-, construeix històries prou enigmàtiques i torbadores. Tot sembla indicar, doncs, que l'agosament formal, la mirada heterodoxa sobre el món i, en definitiva, la literatura en estat pur obren portes esperançadores a la narrativa catalana actual, més enllà d'un realisme costumista que pot ser, evidentment, interessant però que va quedant, en general, ancorat en una altra època.

El més sorprenent d'alguns dels autors ara esmentats és, però, que saben fer compatible un embolcallament realista amb la mirada heterodoxa a què hem fet referència. Així passa amb Julià de Jòdar quan recrea la postguerra a Badalona, amb Francesc Serés quan parla de cent anys en la vida d'un llogaret o amb Imma Monsó quan novel·la les relacions de la protagonista amb la seva mare. El reflex de la realitat no té, doncs, per què ser incompatible amb l'especulació formal ni amb la sorpresa permanent per al lector: n'hi ha prou –i no és pas poc- amb tenir un món interior ric, un domini formal obert a l'experimentació i un toc personal que confereixi una mirada insòlita a les realitats més prosaiques.

Això és el que, en bona part, passa amb una autora belga relativament jove, Amélie Nothomb, molt de moda al seu país –i, sobretot, a França, on, seguint una llarga tradició d'adopcions, se l'han feta seva. Molt present a Internet, Nothomb és famosa per algunes excentricitats –des de menjar les restes que troba pels mercats fins a lluir uns barrets o un color de llavis d'allò més estridents-, així com pel fet de ser la filla d'un ex-cònsul i haver passat la infantesa i la joventut al Japó i a la Xina. Tot això no tindria més importància si no fos pel caire autobiogràfic de bona part de la seva narrativa: si a *Stupeur et tremblements* novel·lava la terrible experiència com a secretària en una empresa del Japó, a *Métaphysique des tubes* recrea la primera infantesa en aquest mateix país i a *Le sabotage amoureux* la continuació de la infantesa a la Xina. Aquesta última obra ha estat traduïda recentment al castellà per Sergi Pàmies –com ho van ser temps enrera les altres dues-, i també *Cosmétique de l'ennemi*, que compta així mateix amb traducció catalana, en aquest cas d'Antoni Dalmau. Val la pena confrontar *Le sabotage amoureux* amb *Cosmétique de l'ennemi*, no tan sols perquè siguin novetats editorials, sinó perquè representen dues cares de la mateixa moneda en relació amb l'heterodòxia de què parlàvem: si la primera és un text autobiogràfic convertit en literatura en estat pur –gràcies a una visió del món personal i agosarada-, la segona és una novel·la d'aparença realista que acaba connectant amb una llarga tradició de narrativa fantàstica i al·legòrica. Si en el primer cas s'esborren les fronteres entre autobiografia i narrativa –o realitat i ficció-, en el segon ho fa la distinció entre realisme i fantasia, que acaben convergint en l'al·legoria.

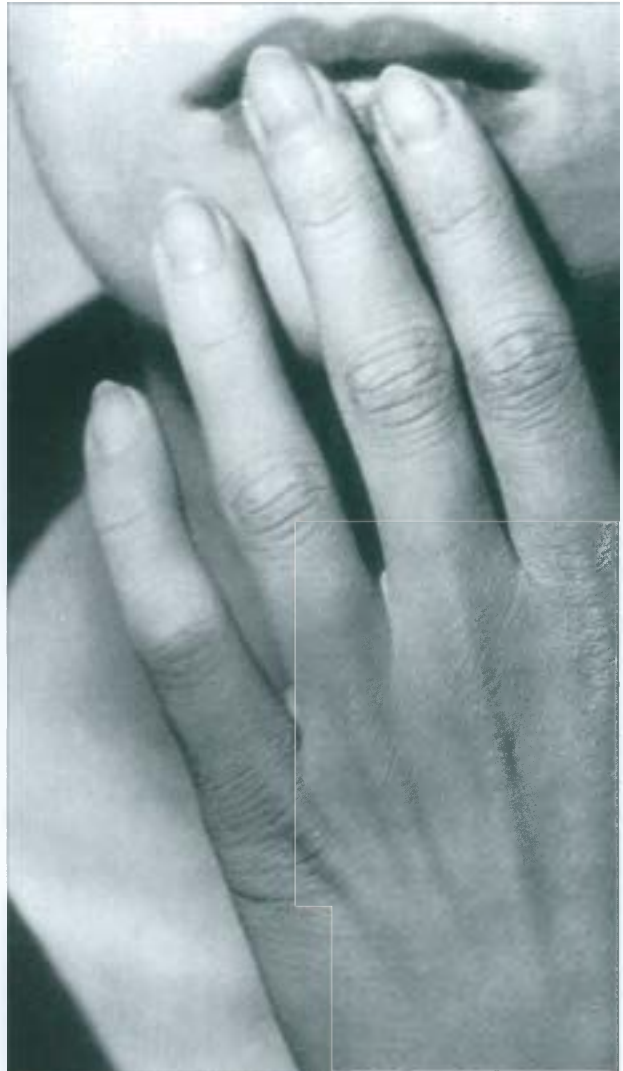
Val a dir, però, que no ens trobem amb una autora formalment gaire agosarada: la brevetat de les frases i els paràgrafs, la voluntat d'anar al gra i, doncs, l'absència de descripcions –defensada en un moment de *Cosmétique de l'ennemi*– contrasten amb el virtuosisme lingüístic de molts dels autors catalans esmentats abans. En aquest aspecte, l'estil de Nothomb s'acosta més aviat al del seu traductor al castellà, Sergi Pàmies. Però la mirada heterodoxa té molt a veure, en el seu cas, amb una peculiar barreja de cinisme, ironia, lirisme i estil aforístic que transforma en literatura la realitat prosaica de què parteix. *Le sabotage amoureux* explica la crueldat de les baralles entre nens estrangers a la Xina comunista –amb un to, però, enjogassat– i l'enamorament de la narradora-protagonista per una nena italiana. Entremig, les referències líriques a la neu –en un to molt oriental– aconseguen no ser meres postals, i la violència del món és vista amb una alegria infantil que fa pensar en aquells versos de Gabriel Ferrater: "(...) Oloràvem la por/ que era l'aroma d'aquella tardor,/ però ens semblava bona. Era una por/dels grans. (...)/ (...) Com més por/ tenien ells, més lliures ens sentíem./ (...) Érem feliços". La mirada infantil sobre el món adult no és aquí gens innocent, i comprèn el descobriment de la crueltat com a joc i les peculiars paradoxes de l'amor, vist també, en bona mesura, com un joc cruel.

Pel que fa a *Cosmétique de l'ennemi*, Nothomb s'hi oblidava de l'autobiografia –que, novel·lada com està, deixa de ser-ho– per centrar-se en un altre joc cruel: el que practiquen dos personatges a l'aeroport mentre es retarda un vol cap a Barcelona. Un home de negocis gris i convencional és abordat per un inquietant personatge, de nom Textor Texel, que l'obligarà a escoltar una sinistra història de violació i assassinat que l'anirà angoixant cada vegada més per raons molt personals. Construïda gairebé tota en forma de diàleg –i, doncs, funcional en el llenguatge–, la novel·la suposa una curiosa combinació d'*Estranys en un tren* de Patricia Highsmith, *William Wilson* d'Edgar Allan Poe i, pel que fa a les idees exposades, *La filosofia en el tocador* del marquès de Sade. Aquí, el lirisme ocasional de l'obra anterior dóna pas a l'humor més negre, el cinisme i la sensació inquietant que, darrera la nostra aparença d'executius grisos, també som, d'alguna manera, Textor Texel. Si bé el desenllaç no és potser prou arrodonit –hauria calgut una mica més d'ambigüitat–, la novel·la –més aviat una *nouvelle*– demostra que un escenari tan prosaic com un aeroport pot donar lloc a la més torbadora de les ficcions.

En definitiva, si el realisme de Julià de Jòdar, Francesc Serés o Imma Monsó es revela heterodox, o si els mons interiors de Maurici Pla, Pasqual Farràs, Martí Rosselló, Pere Guixà o Toni Sala –per no parlar de Quim Monzó– ens submergeixen en la literatura més densa i lliure, també Amélie Nothomb transforma l'aparent realisme de què parteix en torbadora creació personal; en el seu cas, a través de la crueldat, el lirisme o l'humor negre. Són camins per defugir la grisor d'Ikea –que també pot donar bona literatura– i elevar-se al terreny de la metàfora, l'al·legoria o l'expressió personal. L'embolcall realista és, en tot cas, un de tants camins possibles cap a l'heterodòxia.

Amélie Nothomb, *El sabotaje amoroso*. Traducció de Sergi Pàmies. Anagrama, Barcelona, 2003.

Amélie Nothomb, *Cosmética de l'enemic*. Traducció d'Antoni Dalmau. Columna, Barcelona, 2003 (Traducció castellana de Sergi Pàmies, Anagrama, Barcelona, 2003).

De vegades, el realisme extrem abraça l'heterodòxia (Fotografia de Man Ray).